

[Látó, 2012. november]

DARVAY NAGY ADRIENNE: STIEF MAGDA. KOLOZSVÁR, KOMP-PRESS KIADÓ, 2010; MEDGYESSY ÉVA: MINDHALÁLIG SZÍNÉSZ – PÉTERFFY GYULA (1935–1980). KOLOZSVÁR, KOMP-PRESS KIADÓ, 2010; DEHEL GÁBOR: BISZTRAI MÁRIA. KOLOZSVÁR, KOMP-PRESS KIADÓ, 2011.

Több nyilvános beszélgetésben¹ tért vissza a kép, emlék, álom a kolozsvári színház hetvenes-nyolcvanas éveiről mint referenciakorszakról, mint visszasírt valóságról, mint a színház eszményéről és ideális megvalósulásáról. Kiemelkedő mozzanatként a Sütő-trilógia, sőt, tetralógia-előadásait idézték a nosztalgizáló emlékezők. Egyed Péter 1981-ben a Korunk hasábjain Sütő-divatról beszélt, azt írta Sütő műveiről: társadalmi igénynek felelnek meg, ugyanakkor alakították is azt. „Divatos, mert állandóan és szuverén módon az igény erőterében van” – jellemezte. Egyed Péter szerint az akkori közönség sorsirodalom iránti preferenciáját a hatvanas-hetvenes évekbeli közösségi öntudatigény reneszánsza indokolja.² Vincze Hanna Orsolya szerint ugyanakkor „minden kultikus mű újraolvasása kultuszrombolás”.³ Mit eredményez az emlékezés, emlékidézés, és mit egy erről szóló írás, beszélgetőkönny elolvasása? Vincze Hanna Orsolya idézett tanulmánya arról is szól, milyen nehézségekkel jár a kultikus szövegeknek már az újraolvasása is: „kultikus szövegeket másként olvasni mindig is eretnkség volt”, de ugyanakkor szükségszerű ahhoz, hogy az a kimerevített egyszeri pillanattól visszatérjen a körforgásba, újra megelevenedjék, újra élni kezdjen. Ez, mondja Vincze, „olyan olvasat, mely visszaállítja a szöveg létfeltételeit, amennyiben újra játékba, olvasásba hozza a hagyomány corpusának egy elemét. [...] új jelentéseket csakis új olvasatokban képes létrehozni”.⁴ Azaz a kimerevített emlékkép, bármely szép is, csak fotográfia egy albumban, nézegetni lehet, leporolni, de az csak lenyomata az egykori életnek. Mára vonatkozó relevanciája akkor van, ha az állókép mozgásba lendül és/vagy mozgásba lendít. Ezzel percig se vonom kétségbe az emlékezés és emlékrögzítés fontosságát. Rendeltetésének megfelelően és helyén kezelve: a memoáirodalom fontos dokumentumjelleggel bír. A múlt lenyomata, egy elmúlt kor hőseinek és hősi helyzeteinek vagy a történelem bukfenceinek és zsarnoki hatalmat gyakoroló urainak és az azoknak kiszolgáltatott statisztáknak a megörökítése. Dokumentuma a történelem fintorainak, a mindenkor hatalom és az annak alárendelt ember viszonyainak. Sok minden egyébként is, de a kolozsvári színház 20. század végi hőskora kontextusában leginkább ez jut eszembe. A magam egykori nézői impressziói és emlékei ezt idézik fel, és az akkori legemlékezetesebb előadások is erről szólnak a nosztalgiával visszagondolók, a nosztalgizálók számára, és nem is csak. Érték és mérce, hangzik el sokszor, sokaktól erre a korszakra, e kor nagyjaira vonatkozóan. Mindez felelevenedik a Prospero könyvek lapjain, a Bisztrai Mária-ról, Péterffy Gyuláról és Stief Magdáról szóló kötetekben. A három személy sorsa, alkata, helyzete élesen különbözik, mégis egybetartoznak: egy színház egy adott történelmi helyzetének, ezen belül kialakított művészi programjának, korszakának szereplői, hősei, elszennedői, áldozatai, letéteményesei ők. Bisztrai Mária előkelő kolozsvári család sarja, és annak ellenére, hogy színésznő édesanyja nem hivatalos házasságban élt politikusi karriert befutott édesapjával, ez csak kevésbé árnyékolta be indulását, inkább támogatta pályáját a kolozsvári színház igazgatói székéig, s tovább, az abban való nehéz egyensúlyozásban. Életrajza önmagában is izgalmas, mindez azonban a saját szavaival mesélve, lebilincselő olvasmány. Kérdéseivel Dehel Gábor empatikusan van jelen, nem újságírósan provokálja, hanem kollégaként kíséri, végszavaz neki, ezzel segítve a játékot. Miközben tehát a sokféle helyzetet átívelő életút állomásait felidézünk az emlékezővel, egy jól szerkesztett memoárt kapunk, amely nem nélkülözi a drámaiságot, hűen adva ezzel is vissza a megidézni kívánt színészi mivoltot és pályát.

Péterffy Gyulára özvegye emlékezik, évek távlatából is mély fájdalommal korai halála, a kettőbe tört színészi pálya szempontjából azonban mégis teljes élete miatt. Bizonyára az emlékiró szenvedése is nemesíti ezt az írást, csapongásaival és személyességével egyaránt hozzásegíti az olvasót, hogy jobban lássa és megértse az akkori világot, benne hősünk vergődéseit és örömeit. Stief Magda a legfiatalabb az emlékidézők közül, ő szakadt el leginkább a kolozsvári színház e korszakának bűvköréből kivándorlása okán, még akkor is, ha a 21. század hajnalán második férje, Vlad Mugur oldalán (rendezésében) vissza is tért oda, s 2007 óta örökös tag is itt. Mindezek okán más lendülete van a róla szóló kötetnek, hiszen ez a történet nemcsak múltidézés, nem is lezárt. Bár a beszélgetés utolsó két kérdése, az utolsó két oldal halálról, illetve a halottak (emlékének) tovább éléséről szól, ebben a kötetben a jelen valóság, a múlt eszköz (is) a jelen értésére és élésére.

Mindezekkel együtt olvasói élményként magam is arról számolhatok be: miután e három kötetet egymás után (a felsorolás sorrendjében) olvastam néhány nap leforgása alatt, olyannyira a hatása alá kerültem a felidézett emlékeknek, amelyek a maguk során saját élményeimet is előhívták, azokkal kiegészültek, hogy napokig a torkomban dobogott a szívem – és az egykori színházi élmények valósága. Tudatosult, hogy valóban egy kivételes történelmi és színházi pillanat részesei voltunk, amelynek gyönyörűsége nemcsak a megszépítő múlt, nemcsak a kivételes művészi munka, hanem a közösségi összetartozás erejéből is fakadt. Később, amikor Bécsy Tamás drámaelméletében a konfliktusos dráma modelljének leírását olvastam, értettem meg, mit jelent, amikor szerző, előadó és közönség együtt rezeg: Bécsy maga is kivételes történelmi helyzetről, konstellációról beszél, amely ritkán teremtődik meg. Ezt a kivételes együttlélegzést (és együttes lélegzet visszafojtást) adja vissza, teremti újra a három kötet az emlékezők és az olvasó emlékei és emlékidézése egybehangolásával. Aki maga nem volt részese a pillanatnak, annak számára is hangulatot, sajátos színt tesz a száraz tények mellé, ahogyan az az irodalmi memoártól elvárható. Egy falat hiteles színháztörténet. Mindezek mellett pedig több a múlt kimerevített képénél, mert gondolatokat ébreszt, amelyek a jelenre vonatkoznak. Alkotó továbbgondolásuk, továbbpörgetésük elvezet(het) a jelen színházának, színházi jelenségeinek és történéseinek jobb megértéséhez is, mindannak, ami vitatott, problematikus: a színházzal kapcsolatos elvárások, a közönség és/vagy közösség, a nyilvánosság mai szférái és az azokban jelen levő, valamint az ott alkalmas beszéd, reprezentáció kérdéseit. A színház, bármit is mondjunk, a világ kicsiben: megmutatja, ami van, s amik vagyunk.

JEGYZETEK

1 Többek között a Kolozsvár Társaság által április 28-án, szombaton du. 5 órától rendezett kerekasztal-beszélgetésen (Kolozsvári színház tegnap és ma, meghívták: Tompa Gábor, a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója, Visky András, a színház művészeti igazgatója, Kötő József színháztörténész, moderált: Kántor Lajos irodalomtörténész); illetve az EME Bölcsészeti-, Nyelv- és

Történettudományi Szakosztályának május 14–16. közt Nagyenyeden tartott tanulmányi napjai keretében.

2 Egyed Péter: A műhely aggodalma és bizonyossága. *Korunk* 1981/6, 448–541.

3 Vincze Hanna Orsolya: Szó és test. Egy lócsiszár virágvasámapja: három olvasat. In: *Helyzet, jelentés*. Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2010, 264–281, itt: 268.

4 Vincze 280.

Kategória: Nézőtér

Denumire autor: Bodó Márta

Látó Szépirodalmi Folyóirat